

Perekond, perepoliitika ja selle suundumused Eestis ja mujal Euroopas

Käesoleva aasta jaanuaris kohtusid Tallinnas kogu Euroopat hõlmavas teadusprojektis “*FamiliesAndSocieties*” osalevad teadlased, mitme rahvusvahelise kodanikuühiskonna organisatsiooni ja sidusrühma esindajad 14 riigist. Nii kõrgetasemelist ja arvukat Euroopa rahvastikuteadlaste esindust ei ole Eestis varem vastu võetud. Eesti rahvastikuteadlastele oli see nii tunnustuseks kui ka võimaluseks, sest rahvusvahelised võrdlusuuringud aitavad kõige efektiivsemalt ka Eesti kogemust mõtestada ning tõhustavad siinset ekspertiisi poliitikamõjude hindamisel.

Teadusringkondade hinnangul on perekonna asend ühiskonnas ühest küljest olnud kiires muutmises, teisalt on Euroopa riigid oma perekonna- ja sotsiaalpoliitika kujundamisel püüdnud nende muutustega jõudumööda kaasa minna. Ometi ei ole alati viljakas kõigi erisuunaliste muutuste rõhutamisega liiale minna. Perekond kannab kaasaegses ühiskonnas jätkuvalt rahvastikutaaste põhifunktsiooni ja endiselt pärinevad just pereringist uue põlvkonna pürgimused, kultuur ja käitumisharjumused ja -eelistused. Samuti on perekond asendamatu toimetuleku tagaja eakate, vaegurite ja teiste igapäevast tuge vajavate inimeste jaoks, kelle suhtarv modernses rahvastikus järkjärgult aina kasvab.

Euroopa riikide rahvastikuteadlased on seni üsna üksmeelselt lähtunud kaasaegsest 1980-ndate aastate teisel poolel tunnustust leidma hakanud Lesthaeghe ja Van de Kaa nn teise demograafilise ülemineku teooriast, milles sisuks on jätkuvalt ühiskonna keskmises oleval selle liikmete heaolu taseme säilitamise kõrval just sündimus- ja pereprotsessid, mis ka meil Eestis toimivad järgmiste seaduspärasuste taustal:

- sündimuse vähenemine allapoole taastetaset (praeguse rahvastikuteadlaste üldise arusaama kohaselt – pöördumatult, kõikides enamikus Euroopa riikides summaarse sündimuskordajaga mõõdetuna 1,2 ja 1,8 vahel);
- peremudelite mitmekesisustumine (Eesti mõneti eripärane probleem on seni olnud normatiivse keskkonna pisut valulik kohandamine ühiskonnas toimuvatele sisemistele protsessidele ja hoiakutele);
- kooselude püsivuse vähenemine (rahvastikuteaduse alases kirjanduses enamasti tõestatuks loetav argument, mis seab ühiskonna kesksema tähelepanu alla nn harg- ja kärgperede probleemide);
- protsesside ajastus-muutused (kui juba esimene laps tuleb ilmale vanema umbes 30 eluaasta künnisel ja hiljemgi, siis veel kolmas ja järgmised seda hilisemas perekonna arengustaadiumis, s.o ajal kui inimese sissetulekute kõver on statistiliselt kõige kõrgem oma elukaares);
- tõhus pereplaanimine, mis aga omakorda tähendab, et lapsest loobumine on hõlpsam kui kunagi varem ühiskonna ajaloos.

Viidatud esinduslikul pereuurijate ühisüritusel avaettekande pidanud OECD sotsiaalpoliitika osakonna vanemökonomit Willem Adema osundas perekonna asendi muutumise kirjeldamisel ühiskonnas järgmistele majandussurutise poolt võimendatud ja seetõttu riikides üha teravamalt esile kerkivatele akuutsetele probleemidele.

1. Peresidemete nõrgenemise suundumused õõnestavad perekonna peamisi ülesandeid nii laste kasvatamisel kui ka vanema põlvkonna eest hoolitsemisel, mis omakorda toob kaasa suuremaid ootusi riiklikele poliitikatele.
2. Kiiresti kasvav üksikperede (ja leibkondade) osakaal ühiskonnas seab uusi nõudeid eluasemetele ja tõstab tegelikult üldisi ühiskondlikke kulutusi selles valdkonnas.
3. Naiste kõrge tööhõive on vähendanud nende traditsiooniliselt suurt panust informaauses perehoolduses (Eesti hoiab seni nn tasustamata töö ehk perehoolduse kvantitatiivnäitajate osas OECD riikide hulgas üht kõrgeimat positsiooni).

Tabel. OECD riigid nende üle 18-aastaste elanike kooselu vormi järgi (2010, %)

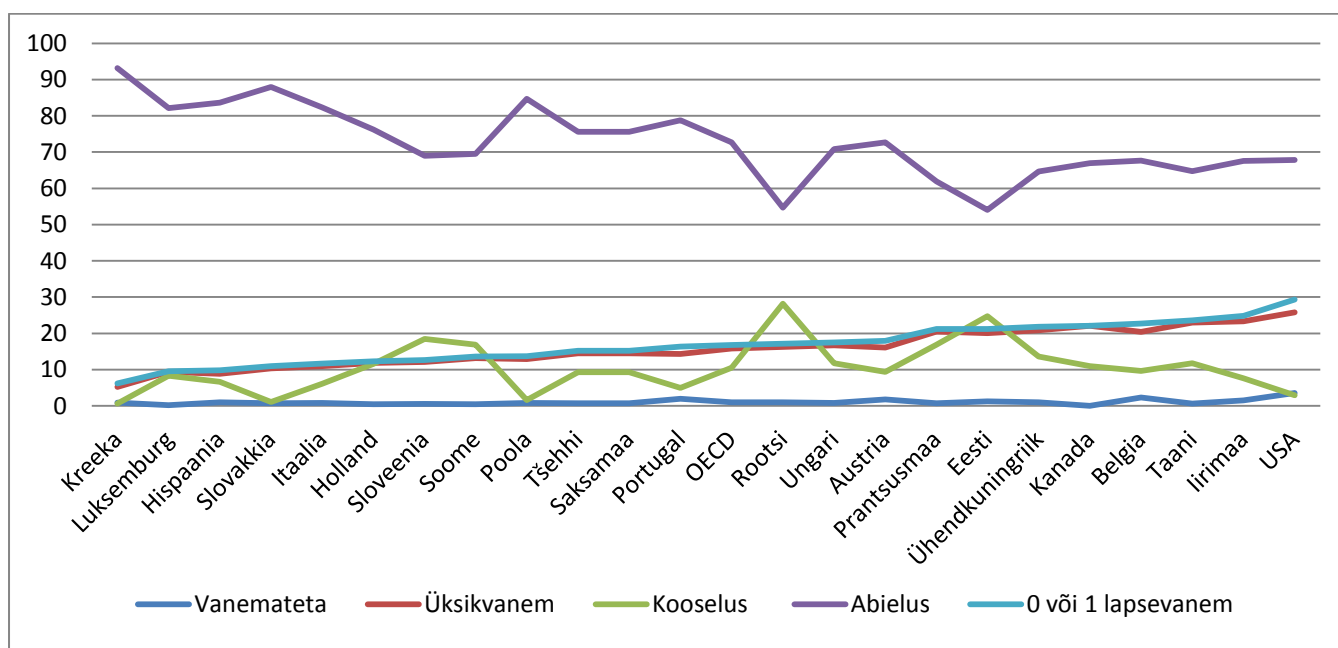
	Abielus	Vaba- abielus	Üksik / pole olnud abielus	Lesk	Lahutatud	Eraldi elav
Austraalia	58	7	24	4	4	3
Austria	53	10	24	6	6	1
Belgia	55	12	19	8	4	0
Kanada	53	10	23	6	5	2
Tšiili	39	8	39	6	1	6
Tšehhi	55	4	25	6	9	1
Taani	52	12	21	7	5	1
Eesti	39	20	21	9	9	2
Soome	53	18	16	5	7	0
Prantsusmaa	42	11	29	10	5	1
Saksamaa	55	7	22	9	5	2
Kreeka	64	0	27	6	3	1
Ungari	49	10	22	10	6	1
Island	49	20	23	3	3	2
Iirimaa	54	4	31	4	2	3
Iisrael	62	0	29	4	5	1
Itaalia	58	2	27	7	1	2
Jaapan	67	0	25	5	2	0
Korea	57	0	39	3	1	1
Luksemburg	58	5	26	5	4	1
Mehhiko	49	7	33	5	2	4
Holland	57	10	23	6	3	0
Uus-Meremaa	49	9	30	5	4	2
Norra	52	14	24	4	6	1
Poola	57	1	29	9	3	0
Portugal	58	4	24	7	4	1
Slovakkia	53	2	30	9	5	0
Sloveenia	52	8	28	9	3	0
Hispaania	55	5	30	6	2	2
Rootsi	48	20	21	1	5	1

Šveits	54	2	29	6	7	1
Türgi	66	0	29	3	1	1
Ühendkuningriik	49	7	28	7	6	3
USA	59	2	26	5	6	2
OECD	54	7	26	6	4	1
Brasiilia	48	9	30	5	2	4
Hiina	79	0	16	4	1	0
India	70	0	23	5	0	0
Indoneesia	67	0	24	8	0	0
Venemaa	53	3	21	12	9	2
LAV	27	1	59	10	1	2

Allikas: OECD, Society at a Glance 2011 - OECD Social Indicators

Eesti hoiab vabaabielude osakaalu järgi koos Islandi ja Rootsiiga OECD riikide hulgas kõrgeimat positsiooni, kuid koos perekonnas elavate isikute osakaaluga kokku (59 %) on Eesti üsna sarnane Kesk-Euroopa riikidega (Tšehhi ja Ungari samuti 59 %, Poola 58 %, Slovakkia 55 %, Sloveenia 60 %). Kuid kui vaadelda riike leibkondades kasvavate laste osakaalu järgi sõltuvalt vanemate perekondlikust nõustatusest, on pilt mõnevõrra teistsugune.

Joonis. Alla 18-aastaste laste osakaal sõltuvalt vanemate arvust ja peretüübist (2010, %)

Allikas: OECD, Society at a Glance 2011 - OECD Social Indicators

Riigid on joonisel järjestatud kas vanemateta või üksikvanema juures kasvavate laste osakaalu järgi.

Eesti inimeste teadvuses on vabaabielu astunud laste kasvatamise valikuna abielu kõrvale. Majandusliku heaolu kasvades (seda isegi surutise aegadel) on olnud võimalik lapse kasvatamine ühe vanema poolt. Umbes 500 last kasvab Eestis aga vanemateta.

Jõudsasti on viimase paarikümne aastaga kasvanud esmasünnitajate vanus ning just kolmanda lapse puhul rakendub märksa tugevamini seos elukarjääri teiste põhisündmustega – töökoht, eluase, seosed vanematekodu ja vanavanematega, pere nooremate laste (esimese ja teise) haridustee kujundamine (ja sellega seonduvad kulud vanematele) jmt. Rahvastiku-uurijad konstateerivad, et võrreldes kolmanda lapse sünniga perekonda on esimese lapse sünnil tekkivad keerukad seosed inimese elukaarel toimuvate muude sündmustega mõneti paremini teada ja

isegi madala uurituse taseme juures – üldiselt eeldatavamad kui kolmanda lapse sünnil. Pealegi toimub kolmanda lapse sünd hiljem, vanemate võimete ja sh ka töökarjääri tipus (sissetuleku mõttes) ning enamasti nende endi aega ja materiaalselt panust nõudnud haridustee lõppemisel.

Seega kolmanda lapse sünni mõjutamise puhul on paljude autoriteetsete rahvastiku-uurijate seniste tööde alusel otsustades esmajoones tegemist muude, nõrgete faktoritega (kindlustunne, pere sisekliima, elukeskkond jmt) kui rahaliste ja otseselt materiaalsete mõjuritega (võrreldes perekonna loomise algstaadiumiga, kus perekonna loojad ja tulevaste laste vanemad töökohta alles otsivad ja oma karjääri kujundavad, rääkimata paratamatult kaalukat materiaalselt panust nõudvast haridustee lõpetamisest).

Omaette sündivust ja isegi rahvastiku taastetaset Eestis mõjutav faktor on nn lastetuse määr (see näitaja, mõõdetuna põlvkondliku muutujaga langes XX sajandi alguse 27%-lt ca 10%-le XX sajandi keskpaigaks ja on sellel tasemel stabiliseerunud). Kuivõrd lastetuse määr mitmekordistumine ei ole kuigi tõenäoline stsenaarium, siis tuleviku seisukohalt on määrav ühe lapseni jõudnud perekondade edasine perekäitumine. Loobunud teise lapse sünnist (sh võib-olla ka majanduslikel kaalutlustel) kahekümnendates eluaastates, võivad nad selleni jõuda veel kolmekümnestena. Arvuliselt ilmestab eelpool toodud mõttekäike ehk paremini EKDK poolt avaldatud Eesti põlisrahvastiku nn sünnijärjestuskordaja (näitab, kui suure tõenäosusega sünnib järgmine laps perekonda):

0-> 1 : **0,852**; 1-> 2 : **0,701**; 2-> 3 : **0,367**; 3-> 4 : **0,303**

Edasi säilib kõnealune sünnijärjestuskordaja umbes tasemel 0,4. Teiste sõnadega – umbes igasse kolmandasse juba kahte last kasvatavasse perekonda senistes sünnipõlvkondades sündinud kolmas laps.

Arusaadavalt ei anna selline napp ning subjektiivselt valitud andmestik täielikku ega ka piisavalt ülevaatlikku pilti kogu muutuvast olukorrast Euroopa riikide perepoliitikas, samuti laste sünnijärjekorrale suunatud perepoliitika muutuste kavandamisest ning üldisest ühiskondlikust taustast (hoiakud ja sotsiaalsed suundumused). Kuid ometi – perepoliitika suundade valikul on mõistlik teada, et Eesti pered soovivad lapsi saada (sõltumatult kooseluvormist) ning kolmas laps sünnib Eestis üldiselt ning statistiliselt sellisesse peresse, kus mõlemad vanemad on tavaliselt juba vähemalt 30-aastased, omavad laste kasvatamise kogemust, on alustanud töökarjääri ja omavad reeglina ka teatavat sissetulekut.

Toivo Mängel

nõunik

tel 6515

Kasutatud allikad

- Willem Adema, Avaettekanne rahvusvahelisel seminaril FamilyAndSociety. Tallinn 2014 (märkmete alusel).
- FamiliesAndSocieties. <http://www.familiesandsocieties.eu/>
- OECD, Society at Glance. <http://www.oecd.org/els/soc/societyataglance.htm>
- Eesti rahvastikuarengu aastaraamat. Tallinn 2006.
- Eesti põlvkondlik rahvastikuareng. Tallinn 2002.

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab rahvaesindajaid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev informatsioon on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema huvilistega töö sisu üle. Kõik kommentaarid on teretulnud.